

TYOLOGIE ČESKÉ KRAJINY

Za základní impuls pro řešení tohoto úkolu považujeme nejen potřebu implementace zásad stanovených v Evropské úmluvě o krajině, ale i obecnou potřebu sjednocení pohledu na rázovitost a pestrost naší krajiny. Vytvoření hierarchie členění krajiny ČR na mega až mikroúrovni, zasazené do evropských kontextů, by mělo pomoci zjednodušit správní agendu orgánům ochrany přírody a krajiny, ale i uvědomění si vlastní národní svébytnosti a místa v sjednocené Evropě.

Rázovitost krajiny není výslednicí estetických hodnot krajinářských návrhů, ale tvořivého života stovek generací našich předků v daných přírodních, kulturně historických a sociálních podmínkách. Rázovitost proto velmi přesně syntetizuje tyto charakteristiky krajin, které srozumitelně zprostředkovává i široké veřejnosti a je vhodným pohledem na jejich typizaci.

Základním motivem projektu je to péče o rázovitost naší krajiny v jejích přírodních, kulturních a historických hodnotách. Krajinový ráz, jako syntetické vyjádření hodnot, které s krajinou spojujeme a které v ní rozpoznáváme, je rozhodující vlastnost pro komplexní péči o krajinu.

Za cíle řešení proto bylo stanoveno:

Diferenciace krajin ČR: v intencích Evropské úmluvy o krajině vymezit typy krajin – typy krajinového rázu - na území ČR a popsat je z hlediska jejich přírodních, socioekonomických a kulturněhistorických vlastností.

Vzácnost typů krajinového rázu v ČR: vyhodnocení jedinečnosti jednotlivých typů krajin z hlediska přírodního a kulturního významu a hierarchizovaný výběr částí krajin tyto typy reprezentujících.

Diferencovaná péče o typy krajinového rázu: stanovení obecných zásad ochrany jednotlivých typů krajin a jejich interpretace pro územní a krajinové plánování.

Další logické kroky (již nad rámec tohoto projektu) jsou:

Stanovení míry dochovanosti krajinového rázu v rámci jednotlivých typů

Zajistit legislativní ochranu krajin s nejdochovalejším krajinovým rázem ve všech typech krajin.

Mezinárodní aspekty typologie krajiny

Typizace evropských krajin

Prohloubení představ o perspektivách změn kulturní krajiny a o jejich důsledcích vyžaduje přejít od obecných plošných konstatování k hodnocení, diferencovanému alespoň na regionální úroveň. Obdobné změny krajiny (např. vyvolané shodnými změnami agrotechniky) totiž mohou být v některých krajinách asimilovány, aniž by ohrožovaly jejich ekologickou či estetickou identitu, v jiných však mohou přivodit zánik jejich podstatných vlastností. Proto je žádoucí typizovat celou škálu evropských kulturních krajin jako produkt historické interakce přírody a kulturních zásahů.

Evropské kulturní krajiny mají ve svém vzhledu čitelně zakódovány interakce půdních podmínek, členitosti reliéfu, podnebí a dlouhé historie lidského osídlení, přičemž lidská činnost až dosud vždy směřovala k přiměřenému dlouhodobému využívání produkčního potenciálu krajiny specifickými způsoby hospodaření. Pro takovou komplexní typizaci je nutné jak z agronomického, tak krajinářského a urbanistického pohledu odkrývat vzájemné vztahy dále uvedených proměnných faktorů (určujících pro veličiny uvedené v závorce):

- podnebí (hlavně délka vegetační doby, srážkový úhrn, regionálně proměnlivé meteorologické extrémy),

- nadmořská výška a topografie povrchu (sklony svahů, erozní ohroženost půd, kategorie a struktura využití půdy),
- půdy (hlavně jejich úrodnost a obdělávatelnost),
- historie osídlení a související kulturní faktory (lidnatost, délka a intenzita a způsob využívání pozemků),
- velikost a tvar pozemků (využitelnost různé agrotechniky, mechanizační prostředků),
- prostorové uspořádání pluzin a sídel (dostupnost obdělávaných pozemků, prostorová struktura krajiny),
- pohledová uzavřenost /otevřenost uspořádání krajiny (vizuální a ekologické aspekty),
- výskyt polopřírodních ekosystémů nelesních i lesních (mimoprodukční funkce krajiny, stín pro člověka i chovaná zvířata, dřevní produkce).

V roce 1988 uveřejnil Meeus s kolektivem pionýrskou typizaci zemědělsky využívaných krajín ve dvanácti tehdejších členských zemích Evropského společenství (ještě bez Rakouska, Finska a Švédska z dnešní „patnáctky“ ES – MEEUS, van der PLOEG et WIJERMANS 1988). Účelem bylo předložit základní představu o rozmanitosti evropských krajín pro praktické účely prognózování jejich možných budoucích změn. Autoři ve své typizaci 13-ti účelových typů krajiny preferovali obvyklé regionální názvy krajinných typů v evropských státech s jejich soustředěným výskytem a koncipovali krajinné megatypy na základě tří polárních kritérií jako řídicích proměnných veličin své typizace:

- Klima na ose „atlantické – mediteránní“,
- Sklonitost povrchu na ose „nížiny na dolních tocích řek – horské masivy“,
- Vzhled krajiny na ose „otevřený dálkovým pohledům – uzavřený do dílčích krajinných prostorů.“

Tzv. Dobříšská zpráva (EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY 1995) v návaznosti na typizaci zpracovanou nizozemskými geografy pro státy bývalého Evropského společenství rozšířila a prohloubila tuto typizaci zemědělských krajín na celé území sjednocující se Evropy od Atlantiku po Ural. Bylo vymezeno osm širokých kategorií s třiceti typy. Těchto 30 krajinných megatypů je zvažováno jako „krajinná matrice“ s plochami nad 2000 km².

Čtyři z osmi širokých typologických kategorií („série megatypů“) s 11 vymezenými „megatypy“ si dodnes udržují charakter původních biotů, byť většinou modifikovaných lidskou činností. Proto si uchovávají relativně přirozený ráz. Ostatní jsou typické kulturní krajiny pozměněné až přeměněné lidskou činností.

A. kategorie tundrových krajín (rozšířené v nejsevernějším Norsku a Rusku mimo přiložený kartogram):

1. Arktická tundra
2. Lesotundra

B. kategorie tajgových krajín boreální zóny (ve Švédsku, Finsku, nepatrně v Norsku, v baltských republikách, severním Polsku a Rusku) a extrazonální výskyty s převahou jehličnatých lesů na souvislé výměře nad 2000 km². jako vzdálená antropogenní analogie tajgy:

3. Boreální bažiny
4. Severní tajga
5. Střední tajga
6. Jižní tajga
7. Subtajga *

C. kategorie krajin alpského bezlesí (v severských vrchovinách s vřesovišti a rašeliništi Skotska, západního Irsku a Norska a části vysokohoří nad alpskou hranicí lesa s keříčkovou vegetací jako analogii tundry, směrem dolů s přílehlým sledem regionálně rozmanitých vegetačních stupňů s charakterem „extrazonální tajgy” - Pyreneje (Španělsko, Francie); Alpy (Francie, Itálie, Švýcarsko, Rakousko); Vysoké Karpaty (Slovensko, Polsko, Ukrajina, Rumunsko); Vysoký Balkán (ve státech bývalé Jugoslávie):

8. Severní vysočiny

9. Pohří*

D. kategorie uzavřených až polootevřených krajin – bocage (atlantské pobřeží mírného pásma a polootevřené zemědělské krajiny Evropy, vedle Španělska je soustředěn výhradně do oblastí střední Francie, jižního Německa a i na naše pohraniční hory):

10. Atlantské bocage

11. Semibocage*

12. Mediteránní semibocage

E. kategorie krajin otevřených polí – openfields (nejrozšířenější evropská kategorie zemědělských krajin, včetně České republiky):

13. Atlantská otevřená pole

14. Kontinentální otevřená pole

15. Akvitánská otevřená pole

16. Bývalá otevřená pole

17. Středoevropská scelená pole*

18. Východní scelená pole*

19. Mediteránní otevřená krajina

F. kategorie stepí a suchých krajin (semiaridního podnebí Maďarska, Rumunska, Ukrajiny a Ruska):

20. Pusta*

21. Step*

22. Polopoušť*

23. Písečná poušť*

G. kategorie regionálních krajin (regionálně omezené specifické krajiny sev. Německa, Nizozemí, Polska a Středomoří):

24. Kampen

25. Polská pásová políčka*

26. Cultura promiscua

27. Dehesa/montado

H. kategorie umělých krajin (lépe člověkem vytvářených krajin Holandska a Středomoří)

28. Poldry

29. Delta

30. Huerta

Z 30- ti megatypů se v nově připojované části EU vyskytuje pouze 10 (megatypy jsou v seznamu označeny *) a to jen díky extremitám stepí a suchých krajin. I z tohoto jednoduchého srovnání je zřejmé, že celá typizace vznikla v západní části Evropy a nově jsou k ní přiřazovány krajiny východu. Tato přiřazovací metoda se nejvíce jeví jako šťastná, zejména v přírodním a kulturním fenoménu Balkánu a ruského Černomoří. Je proto možno předpokládat postupné, ale významné změny, v počtu a ve vymezení megatypů, především rozšířením jednoho z hlavních kritérií – klimatických změn v ose „atlantické – mediteránní“ o další osu – oceánské – vnitrozemské.

Tyto změny se sice našeho území patrně příliš nedotknou, bude však třeba je zohlednit, zejména ve východní, karpatské části.

Diferenciace krajin ČR

Tento klíčový úkol metodologicky navazuje na principy Evropské úmluvy o krajině. Vychází z evropské typizace krajin na krajinné megatypy. Ta člení území Evropy do 30 krajinných megatypů. Ty jsou zvažovány jako „krajinné matrice“ s plochami nad 2000 km². Území České republiky je v rámci ní členěno do dvou krajinných megatypů. Jsou to:

Semibocage – polootevřená zemědělská krajina

Krajinný megatyp s těžištěm v nadmořských výškách nad 500 m s pozemky různé velikosti; některé jsou vizuálně příznačně odděleny mezovými porosty dřevin, které vytvářejí pohledově více méně uzavřenou krajinu. Příznačná je relativně velká členitost reliéfu. Společným rysem krajiny je snížená úrodnost půd a výskyt poloh, využitelných pouze pro extenzivní pastvu nebo lesní hospodářství.

Krajinu člení také zpravidla v údolích rozmístěná i rozptýlená obydlí. Osídlení je v zásadě středověkého původu a jeho dějiny jsou spíše než historií plynulého rozvoje dějinami diskontinuity a zmaru, což platí snad nejuplněji pro současné období. Krajina byla periodicky kultivována a v emigračních vlnách opět opouštěna. V západní Evropě se podstatná část venkovské populace vystěhovala do měst.

V druhé polovině 20. století byla podstatná část mezových porostů krajiny megatypu *semibocage* likvidována a řádově třetina zemědělské půdy leží ladem. Svažité polohy jsou zalesňovány (nejvíce ve Španělsku) a před našimi očima vzniká degradovaná kulturní krajina s rozptýlenými špatně prosperujícími farmami.

Tento megatyp u nás zahrnuje středověké sídelní krajiny Hercynica, Carpatica a Polonica a lze jej tak vymezit krajinnými typy se sídelními charakteristikami 3., 4., 5., 6. a 7.

Krajina střeoevropských, scelených, otevřených polí (*central collectiv openfields*)

Je absolutně nejrozšířenější megatyp celého kontinentu, který převládá v nadmořských výškách do 200 m v postkomunistické části střední Evropy. Je výsledkem násilné kolektivizace zemědělství. Proto se objevuje v ČR, Polsku, Maďarsku, Rumunsku.

Půdy jsou hluboké a minerálně bohaté, dobře obdělávatelné, terén příznivý pro těžkou mechanizaci, klimatické podmínky vhodné pro obilnářství. Reliktní lesní nebo travní porosty se omezují na ostrůvky nevyužitelné jako orné půdy.

Tento megatyp u nás zahrnuje staré sídelní krajiny, s typy 1. a 2. sídelních charakteristik.

Typy krajín a jejich rázovitosti na celostátní úrovni

Toto velmi hrubé evropské členění bylo na republikové úrovni detailně rozpracováno.

Pro celé území ČR byly vypracovány regionální rámce charakteristik kulturních krajín. Bylo provedeno vyhodnocení řady dostupných charakteristik primární, sekundární i terciální krajinné struktury. Při jejich studiu a porovnávání se ukázaly být pro krajinné typy ČR vůdčími tyto charakteristiky:

- a. vegetační stupňovitost, jako vyjádření změn výškového a expozičního klimatu ovlivňujících sled rozdílů přírodní vegetace na ose teplé – chladné oblasti a přeneseně i osy nížiny – hory, tedy vyjádření vůdčích charakteristik primární krajinné struktury,
- b. relativní členitost reliéfu jako vyjádření osy rovina – velehorský reliéf, jako druhá vůdčí charakteristika primární struktury,
- c. vyjádření výjimečnosti typů reliéfu na ose reliéf běžný – zcela výjimečný, jako třetí vůdčí charakteristika primární struktury,
- d. biogeografické podprovincie jako vyjádření odlišnosti geologické a geomorfologické stavby krajiny modifikující vegetační stupňovitost na území Carpatica, Hercynica, Polonica a Pannonica (severopanonská podprovincie),
- e. struktura využití ploch v ose krajiny přírodní – krajiny přírodě blízké – krajiny člověkem podmíněné až přeměněné jako vůdčí charakteristika sekundární krajinné struktury,
- f. historické typy sídel a jejich plužin, jako vyjádření osy úrodné starosídelní krajiny – zemědělsky marginální, neúrodné, osídlené v novověku, jako druhá vůdčí charakteristika sekundární krajinné struktury,
- g. typy lidového domu, tedy běžných stavebních typů* v krajině, odvíjejících se od její kulturní a historické kontinuity jako vůdčí charakteristiky terciální krajinné struktury,
- h. vývoj a doba osídlení krajiny v ose od staré sídelní krajiny od 6. tisíciletí před Kr. po krajiny dodnes neosídlené jako vůdčí charakteristiky průkazu trvalé udržitelnosti využívání krajiny člověkem v historickém kontinuu.

Při porovnání výsledků diferenciacie území, na základě osmi uvedených charakteristik, pomocí superpozicí map byly vytvořeny tři vůdčí rámcové krajinné typologické řady postihující přímo či zprostředkovaně hlavní typologické rámce vlastností české krajiny, zjednodušeně shrnuty pod:

- I. rámcové typy sídelních krajín
- II. rámcové typy využití krajín
- III. rámcové typy reliéfu krajín

Popis charakteristik typů krajín

I. rámcové sídelní krajinné typy

Na základě sjednocení výše uvedených vůdčích charakteristik:

- historické typy venkovských sídel a jejich plužin a korigovaná na základě ortofotomaps ČR
- vývoj osídlení krajiny (převzato z řady příslušných prací a korigováno podle prvních historických zmínek o obcích).
- typy lidového domu
- vegetační stupňovitost (převzatá z vymezených biochor biogeografického členění ČR),
- biogeografické podprovincie

Syntézou těchto pěti vúdčích charakteristik bylo vymezeno 7 rámcových typů krajin, které postihují jejich základní vlastnosti a jejich změny na stanovených osách. Jako nejlépe vystihující provázanost těchto charakteristik se ukázalo členění podle doby vzniku dané sídelní krajiny. Projev stejných osídlovacích principů se však výrazně lišil podle celkového charakteru reliéfu krajiny a makroklimatických vlastností, vystižených odlišnostmi biogeografických podprovincií. Doba osídlení krajiny dané biogeografické podprovincie pozoruhodně koreluje s příslušnou vegetační stupňovitostí, odpovídá jí i typ sídla a plužiny a lidového domu. Období, kdy se krajina stala sídelní a tedy člověkem osvojené se tak ukázalo jako vhodné souhrnné označení jednotlivých sídelních typů krajin.

Jsou tak u nás vymezeny tyto rámcové sídelní typy krajin:

1. stará sídelní krajina Hercynica a Polonica
2. stará sídelní krajina Pannonica
3. vrcholně středověká sídelní krajina Hercynica
4. vrcholně středověká sídelní krajina Carpatica
5. pozdně středověká krajina Hercynica
6. novověká sídelní krajina Hercynica
7. novověká sídelní krajina Carpatica

Název	plocha v km ²	%
Staré sídelní krajiny Hercynica	10362,6	13,14
Staré sídelní krajiny Pannonika	7193,8	9,12
Krajiny vrcholně středověké kolonizace Hercynica	33346,3	42,30
Krajiny vrcholně středověké kolonizace Carpatica	2942,1	3,73
Krajiny pozdní středověké kolonizace	15632,0	19,83
Krajiny novověké kolonizace Hercynica	6753,3	8,57
Krajiny novověké kolonizace Carpatica	2610,8	3,31
Celkem	78840,9	100,00

1. Stará sídelní krajina Hercynica a Polonica

- 2. vegetační stupeň Hercynica a 3. vegetační stupeň. Polonica v České republice,
- sídelní typy vesnic jsou ve velké většině tvořeny návesními ulicovkami a vesnicemi návesními s nepravými traťovými plužinami,
- pro oblast je charakteristický lidový typ českého a moravského roubeného domu, jde o oblast nepřetržitě osídlenou již od neolitu, tedy více než 7 000 let.
- Běžný je reliéf plošin a pahorkatin, charakteristické jsou měkké tvary tvořené plošinami, pánvemi a plochými i členitými
- převažují zemědělské krajiny se zastoupením lesních porostů do 30%. Vzácnější lesozemědělské a lesní krajiny jsou vázány na specifické formy reliéfu (údolní nivy, váté písky).
- Dominuje orná půda
- Tento sídelní typ tvoří jádro historických Čech. K tomuto rámcovému typu je u nás přiřazeno i Opavsko, které ve skutečnosti tvoří okraj širší oblasti pravěké ekumeny Opolského Slezska. Podobnost obou oblastí je však veliká. Pro malou velikost nebylo samostatně vymezeno.

2. Stará sídelní krajina Pannonica

- 1. a 2. vegetační stupeň Panonika a Karpatika
- sídelní typy vesnic v drtivé většině tvořeny ulicovkami či silnicovkami s nepravými traťovými případně délkovými plužinami, významně jsou na okrajích přimíšeny vsi návesní s nepravými traťovými plužinami,

- pro oblast je typický lidový typ hliněného příp. kamenného podunajského domu,
- jde o oblast nepřetržitě osídlenou již od neolitu a rozhodně před r. 1200.
- Běžným reliéfem jsou plošiny a pahorkatiny. Převažuje mírná modelace terénu bez výraznějších převýšení. Jde o plochý až zvlněný reliéf o relativní členitosti do 150m.
- Stará sídelní krajina Pannonica je tvořena převážně zemědělskými krajinami, místně i leso -zemědělskými, což znamená, že zastoupení lesních porostů je menší než 30%.
- Zemědělské půdy jsou v drtivé většině zorněny,

3. Vrcholně středověká sídelní krajina Hercynica

- 3. a většina 4. vegetačního stupně,
- sídelní typy vesnic v naprosté většině tvořeny návesním (a návesními ulicovými) vesmi s pravou traťovou plužinou. Ve východní, Jesenické části k nim okrajově přibývají i řadové vsi (lesní lánové vsi) se záhumenicovou plužinou,
- pro oblast je typický český a moravský roubený dům, v severozápadní části sem přesahuje i dům západoevropský hrázděný, v Jesenické oblasti i roubený dům slezského pomezí,
- jde o oblast nepřetržitě osídlenou od vrcholného středověku, tj. od 13. a 14. století, rozhodně již v r. 1200 a před rokem 1350
- Georeliéf je v naprosté většině tvořen členitými pahorkatinami a plochými vrchovinami, v jižních Čechách i chladnějším rovinami pánví.
- Typ je tvořen v naprosté většině lesozemědělskou krajinou, lesní a zemědělská krajina tvoří pouze enklávy. To znamená, že zastoupení lesních porostů se pohybuje především mezi 10 – 70%.

4. Vrcholně středověká sídelní krajina Carpatica

- 3. a většina 4. vegetačního stupně,
- sídelní typy vesnic v jižní části tvořeny návesními (a návesními ulicovými) vesnicemi s pravou traťovou plužinou. V severní části, od Moravské brány na sever, vesnicemi řadovými se záhumenicovou plužinou,
- oblast je typická pestrá skladbou původních typů domů – od hliněných na jihu, přes moravský roubený dům moravského valašska po dům slezského pomezí,
- jde o oblast nepřetržitě osídlenou od vrcholného středověku, tj. od 13. a 14. století, rozhodně v r. 1200 a před rokem 1350.
- V reliéfu plošně převládají členité pahorkatiny,
- Typ je tvořen v drtivé většině lesoplní krajinou, lesní a polní krajina tvoří pouze enklávy. To znamená, že zastoupení lesních porostů se pohybuje především mezi 10 – 70%.

5. Pozdně středověká sídelní krajina

- typ je tvořen krajinou hercynika z části ve 4. a zcela v 5. vegetačním stupni,
- sídelní typy vesnic jsou v jižní části území tvořeny okrouhlicemi s paprskovitou záhumenicovou plužinou, v severní části (od osy Hlinsko- Bystré na Žďársku a údolím Ohře na Karlovarsku) vesmi řadovými (lesními lánovými) se záhumenicovou plužinou,
- pro typ ve vnitrozemí je typický českomoravský roubený dům, v severních příhraničních oblastech se v něm projevuje vliv roubeného domu slezského pomezí a západoevropského domu hrázděného,
- jde o oblast nepřetržitě osídlenou až od pozdního středověku, tj. od 2/2 14. století, rozhodně po r. 1350 a před rokem 1500
- Reliéf je v převážné většině tvořen členitými i plochými vrchovinami a hornatinami.
- Typ je tvořen v drtivé většině lesozemědělskou, často však i lesní krajinou, zemědělská krajina tvoří pouze enklávy. To znamená, že zastoupení lesních porostů se pohybuje nad 10%, převážně však okolo 50%.

6. Novověká sídelní krajina Hercynika

- typ je tvořen krajinou hercynika z části v 5. a ve všech vyšších vegetačních stupních,
- typické sídelní typy vesnic jsou řadové vsi (lesní lánové) se záhumenicemi, typicky doplněné rozptýleným osídlením osamělých dvorců s plužinou úsekovou,
- typ je z hlediska kulturních okruhů vyhraněn vnějšími vlivy, kdy v severovýchodních pohorích převažoval v klasické formě roubený dům slezského pohraničí, na Krušnohorsku vystřídaný západoevropským domem hrázděným a na Šumavě dokonce alpským roubeným domem,
- jde o oblast osídlenou až v novověku, tj. nejdříve od 16. století.
- georeliéf je převážně tvořen hornatinami. Ve vysokých polohách se často uplatňuje velehorský reliéf, v nižších polohách zase členité vrchoviny.
- V typu je zastoupena především krajina lesní. Znamená to, že vysoce převažují lesy (70% i více).

7. Novověká sídelní krajina Carpatica

- typ je tvořen krajinou Carpatica z části v 4. a dále ve vyšších vegetačních stupních,
- typické sídelní typy vesnic jsou valašské řadové a řetězové vsi s děleními záhumenicemi, typicky doplněné rozptýleným osídlením osamělých dvorců s plužinou úsekovou ve vyšších polohách,
- typ je z hlediska kulturních okruhů klasicky vyhraněn v roubených typech domů moravského valaška a góralského typu na Těšínsku,
- jde o oblast osídlenou až v novověku, tj. nejdříve od 16. století
- v georeliéfu silně převažují hornatiny. Nižší polohy částečně náležejí k členitým vrchovinám. Nejvyšší polohy Beskyd naopak k velehornatinám.
- V typu je zastoupena především krajina lesní. Znamená to, že vysoce převažují lesy (70% i více).

II. Rámcové krajinné typy způsobů využití území

Druhou vůdčí charakteristikou typologické řady je struktura využití ploch v osách krajiny přírodní – krajiny přírodě blízké – krajiny člověkem podmíněné, až přeměněné. Jde o vůdčí charakteristiku sekundární krajinné struktury.

Tato charakteristika krajinu ČR člení podle převažujícího způsobu využití krajiny. Tomu odpovídá dlouhodobě i typ aktuálního pokryvu zemského povrchu -les, -bezlesí (zemědělské kultury), -mozaika lesa a bezlesí, -mozaika vodních ploch, -zastavěná území, -mozaika porostů nad horní hranici lesa. Tato charakteristika též přeneseně vyjadřuje i intenzitu antropické přeměny přirozených stanovišť. Nejméně přeměněné jsou krajiny horských holin (nad horní hranici lesa) a lesní krajiny, nejvíce přeměněné jsou zemědělské a zejména urbanizované krajiny.

Na tomto účelově zjednodušeném základě lze v ČR vymezit 6 rámcových typů využití území:

- Z – zemědělské krajiny
- M – lesozemědělské krajiny
- L – lesní krajiny
- R – rybníční krajiny
- U – urbanizované krajiny
- H – krajiny horských holí

V některých případech (např. u těžebních typů reliéfů) nelze trvalejší způsob využití, a tím i pokryvu, dnes stanovit, pro tento případ je kódové značení doplněno o typ X – bez vymezeného pokryvu.

Název	Kód	Plocha v km ²	%
-------	-----	--------------------------	---

Zemědělské krajiny	Z	16816,3	21,32
Lesozemědělské krajiny	M	41275,6	52,33
Lesní krajiny	L	16080,2	20,39
Rybniční krajiny	R	1751,9	2,22
Urbanizované krajiny	U	2489,2	3,16
Krajiny horských holí	H	74,0	0,09
Krajiny bez vymezeného pokryvu	X	383,1	0,49
Celkem		78870,3	100,00

Z. ZEMĚDĚLSKÉ KRAJINY

Lidskou kultivací silně pozměněný typ krajin. Lesy zabírají méně než 10% plochy, 90% tvoří pole, louky, pastviny, ovocné sady, vinice, chmelnice, vesnická sídla). Nedílnou součástí zemědělské krajiny je i vesnické sídlo, které tvoří základní obytně-hospodářskou jednotku využití každé plužiny. Ze zemědělských kultur výrazně převládá orná půda. V chladnějších oblastech se významněji uplatňují i trvalé travní porosty (louky a pastviny). Mají pohledově otevřený charakter.

M. LESOZEMĚDĚLSKÉ KRAJINY

Z pohledu vnitřní struktury se jedná o heterogenní, přechodový krajinný typ, charakteristický střídáním lesních a nelesních stanovišť. Zastoupení ploch porostlých dřevinnou vegetací kolísá mezi 10% až 70%. Toto typické míšení signalizuje polohy zemědělsky méně úrodné, či stanovištně abnormálně pestré. Krajiny mají charakter převážně polootevřený.

L. LESNÍ KRAJINY

Lidskými zásahy méně pozměněný, vzácně až přírodní, typ krajin. Lesní krajiny jsou charakteristické velkou převahou lesních porostů, lesy ve vymezených segmentech vždy zabírají nejméně 70% plochy a tvoří tedy krajinnou matici. Mají pohledově uzavřený charakter.

R. RYBNÍČNÍ KRAJINY

Jsou charakteristické vysokým zastoupením vodních ploch. Podle odlišného charakteru lze odlišit dvě základní varianty rybníčních krajin - „*velký rybník*“ a „*rybníční soustava*“. Liší se buď dominancí jedné velké vodní plochy (zpravidla velká, mělká vodní nádrž) nebo průběžně patrnou přítomností vodních ploch v krajině.

H. KRAJINY HORSKÝCH HOLÍ

Zahrnují území ležící v 8. vegetačním stupni a ve fragmentech vyšších vegetačních stupňů, tedy nejvyšší polohy České republiky. Přirozený pokryv nad horní hranici lesa tvoří porosty kosodřeviny a keříčků s ostrůvky zakrslých smrčín a přirozené vysokohorské bezlesí.

U. URBANIZOVANÉ KRAJINY

Člověkem nejintenzivněji ovlivněný typ krajin. Je charakteristický převahou budov, zpevněných ploch a otevřených technologií. Jedná se zejména o funkční typ ploch pro městský typ bydlení, průmyslovou výrobu, rekreaci a technickou infrastrukturu. Rozhodující pro tyto krajiny jsou intenzivní urbanizační procesy, které zrušily tradiční funkční jednotku naší krajiny - plužinu s vesnicí. Urbanizované krajiny mohou obsahovat i nezastavěné plochy (parky, zahrady, chatové kolonie, zbytkové enklávy krajin předchozích - menší plochy lesa, rybníků, zemědělských kultur).

III. Rámcové krajinné typy dle reliéfu

Byly vymezovány podle jejich výraznosti a odlišnosti od okolí a také vzácnosti jednotlivých typů. Tak bylo v ČR vymezeno 19 typů krajín podle reliéfu.

Název	Kód	Plocha v km ²	%
Krajiny bez vymezeného reliéfu	0	2489,2	3,16
Krajiny plošin a plochých pahorkatin	1	9123,1	11,57
Krajiny členitých pahorkatin a vrchovin Hercynika	2	40489,7	51,34
Krajiny členitých pahorkatin a vrchovin Carpatika	3	3118,9	3,95
Krajiny rovin	4	4024,8	5,10
Krajiny rozřezaných tabulí	5	3428,1	4,35
Krajiny hornatin	6	1096,9	1,39
Krajiny sopečných pohoří	7	895,2	1,14
Krajiny vysoko položených plošin	8	786,2	1,00
Krajiny vátých písků	9	306,2	0,39
Těžební krajiny	10	383,1	0,49
Krajiny širokých říčních niv	11	2333,5	2,96
Krasové krajiny	12	330,6	0,42
Krajiny výrazných svahů a skalnatých horských hřbetů	13	5399,0	6,85
Krajiny ledovcových karů	14	19,5	0,02
Krajiny zařfznutých údolí	15	3184,5	4,04
Krajiny izolovaných kuželů	16	164,1	0,21
Krajiny kuželů a kup	17	683,0	0,87
Krajiny vápencových bradel	18	14,8	0,02
Krajiny skalních měst	19	599,9	0,76
Celkem		78870,2	100,00

1. Krajiny plošin a plochých pahorkatin

Pro krajiny plošin a pahorkatin jsou charakteristické mírně zvlněné a měkké tvary tvořené rozčleněnými plošinami, pánvemi a plochými i členitými pahorkatinami. Jde o plochy až zvlněný reliéf o relativní členitosti do 150m.

2. Krajiny členitých pahorkatin vrchovin Hercynika

Pro krajiny vrchovin Hercynika je typický zvlněný reliéf členitých pahorkatin a plochých a členitých vrchovin s relativní členitostí od 75 do 300 m.

3. Krajiny vrchovin Carpatica

V reliéfu plošně převládají ploché a členité vrchoviny s relativní členitostí od 150 do 300 m. Geologické podloží budují převážně sedimentární komplexy karpatských flyšových příkrovů.

4. Krajiny rovin

Krajiny rovin byly vymezeny na segmentech plochých povrchů (s výškovou členitostí 0-30 m). Krajiny rovin se vyskytují především v nížinách podél větších řek, v Polabí a moravských úvalech. Výjimečně se vyskytují i ve výše položených pánvích, především na Třeboňsku.

5. Krajiny rozřezaných tabulí

Krajiny rozřezaných tabulí tvoří plošiny a zvlněné plošiny na subhorizontálně uložených pevných, křídových sedimentech. Mají výrazné, rozřezané okraje. Silně ukloněné plošiny na okraji vytvářejí výrazné asymetrické hřbety - kuesty. Okraje tabulí jsou rozčleněny zářezy menších vodních toků, které jsou výrazné, strmé, místy skalnaté a mají až charakter mělkých kaňonů. Krajiny rozřezaných tabulí jsou typickým fenoménem České křídové tabule a nacházejí se zejména po jejím obvodu.

6. Krajiny hornatin

Krajiny hornatin se vyznačují značně členitým reliéfem s hřbety a dlouhými a poměrně strmými svahy s výraznými svahovými pochody. Jejich relativní výšková členitost přesahuje 300 m.

7. Krajiny sopečných pohoří

Krajiny sopečných pohoří jsou vrchovinami a hornatinami budovanými výlevnými vulkanickými horninami. Zpravidla neobsahují výrazné kužely, ale jsou tvořeny lávovými příkrovy o mírných svazích. Nejvýznamnější je relativně zachovalý mohutý vulkán Doupovských hor.

8. Krajiny vysoko položených plošin

Tento typ krajiny tvoří tektonicky zdvižené staré plošiny, které jsou na okrajích rozčleněny erozí vodních toků a omezeny okrajovými příkrými svahy.

9. Krajiny vátých písků

Krajiny vátých písků tvoří ploché písečné pokryvy, především ale soustavy písečných dun a mělkých depresí mezi nimi. Délka jednotlivých dun dosahuje i přes 1 km a výška až nad 10 m. Krajiny vátých písků jsou tvořeny písky navátými větrem.

10. Těžební krajiny

Tento typ krajiny je tvořen reliéfem, který vznikl rozsáhlou činností člověka. Charakteristický je reliéf povrchových dolů se stupněmi etází nad něž vystupují terasová tělesa výsypek. Výška stupňů se pohybuje v řádu desítek metrů. Reliéf je značně přeměněný činností člověka a tvoří v některých oblastech ČR rozsáhlé tvary - hnědouhelné povrchové doly, haldy a výsypky, zavážky, složiště popílku.

11. Krajiny širokých říčních niv

Krajiny širokých říčních niv se nacházejí v nížinách a úvalech podél větších vodních toků a dosahují šířky od 1 do 6 km.. Nivy tvoří rovinné povrchy, které jsou v detailu členěny až 3 m hlubokými starými koryty, břehovými valy a dalšími vyvýšeninami.

V přirozeném stavu se jedná o velmi dynamický typ krajiny, s častými změnami koryta toku, povodněmi, maximální produkcí biomasy a zvláštními typy lesů. Na rozdíl od jiných našich krajin měly množství tůní.

12. Krasové krajiny

Krasové krajiny mají pahorkatinný až vrchovinový georeliéf na vápencích s řadou specifických povrchových i podpovrchových tvarů vzniklých rozpouštěním vápenců. V rozsáhlejších krasových územích jsou charakteristická hluboká údolí se skalnatými svahy.

13. Krajiny výrazných svahů a skalnatých a horských hřbetů

Krajiny výrazných svahů jsou součástí některých vrchovin a především hornatin. Jejich výšková členitost dosahuje převýšení od 100 m výše. Do tohoto typu krajiny jsou zařazeny výrazné svahy a skalnaté a horské hřbety pohledově exponované, které zejména v dálkových pohledech vytvářejí výrazné dominanty a předěly v krajině.

14. Krajiny ledovcových karů

Krajiny ledovcových karů jsou na území České republiky plošně nejméně rozsáhlé. Jsou to typické kotlovité sníženiny na horských svazích, které vznikly během posledních dob ledových činností sněhu a ledu. Na největší kary navazují ledovcová údolí s příčným profilem ve tvaru „U“ – trogy.

Krajiny ledovcových karů se v České republice vyskytují velmi vzácně a výhradně v Hercyniku, a to ve třech nejvyšších pohořích – Krkonoších, Šumavě a Hrubém Jeseníku.

15. Krajiny zaříznutých údolí

Tyto krajiny jsou tvořeny výraznými údolními zářezy, které zpravidla dosahují hloubky od 60 m do 300 m. Údolí často vytvářejí četné zákruty a zakleslé meandry, četné úseky jsou skalnaté a se sutěmi. Typické jsou strmé svahy a terénní hrana na horním okraji.

16. Izolované kužele

Izolované kužele mají převážně okrouhlý tvar, zahrnují strmý vrchol i mírnější úpatí. Zpravidla vystupují z běžného reliéfu pahorkatin s plochými temeny. Velkou většinou jsou tvořeny neovulkanickými kužely. Izolované kužely jsou nápadné svým kontrastem od plochého reliéfu v okolí nebo výrazně vystupují nad úroveň horských hřbetů.

17. Krajiny kup a kuželů

Tento typ krajiny je tvořen kumulací výrazných, ostře modelovaných vulkanických kuželů. Reliéf má velkou výškovou členitost a charakteristickými tvary. Krajina kup a kuželů je typická především pro neovulkanické výchozy nacházející se v severozápadních Čechách – krajina Českého středohoří

18. Krajiny vápencových bradel

Krajiny vápencových bradel jsou specifickým typem krajiny na vápencích. Charakteristické jsou zdaleka viditelné strmé svahy a srázy s výchozy tektonicky zdvižených a obnažených vrstev vápenců. Pevně se jedná o nápadné skalnaté vrchy s převýšením 50 - 200 m. Významná jsou vápencová bradla Pálavy na jižní Moravě.

19. Krajiny skalních měst

Krajiny skalních měst jsou tvořeny tektonicky zdviženými a rozpukanými pískovci rozčleněnými následnou hloubkovou erozí vodních toků. Charakteristický je reliéf skalních věží, stěn a skalních soutěsek, kaňonů. Krajiny skalních měst jsou typické členitým reliéfem s převýšením 75-450 m. Podloží tvoří křídové kvádrové pískovce české pánve. Krajiny skalních měst jsou turisticky atraktivní pískovcová skalní města s věžemi, soutěskami a skalními stěnami.

Krajinné typy ČR

Výsledné typy krajiny vznikly syntézou výše zmíněných rámcových krajinných typů dle osídlení, využití území a reliéfu. Každý krajinný typ je tak charakterizován trojmístným kódem. Kde první pořadí znamená sídelní typ krajiny, druhý typ využití území a třetí typ reliéfu. Z 938 možných kombinací tak bylo vymezeno 160 typů krajiny.

Zásadní otázkou při vymezení krajinných typů bylo jak velký prostor již můžeme nazvat samostatnou krajinou. Na základě psychologického vnímání prostoru bylo stanovena minimální velikost krajiny na prostor s průměrem 2 km. Je zřejmé, že při syntéze tří vrstev jsme často naráželi na problém detailního vymezení krajinných typů. Aby se nám však při nezbytné generalizaci neztrácelo významné charakteristiky české krajiny byly jsme často nuceni nedodržet minimální prostorovou výměru krajiny. A některé, typem reliéfu či způsobem využití území výrazně odlišné, leč malé části území jsme vymezili jako samostatné typy krajiny.

LEGENDA: TYPY KRAJIN

Příklad

1L2

1 . . typ osídlených krajiny

. L . typ využití území

. . 2 typ georeliéfu

Typy osídlených krajiny

- 1- staré osídlené krajiny hercynského a polonského okruhu
- 2- staré osídlené krajiny panonského okruhu
- 3- krajiny vrcholně středověké kolonizace hercynského okruhu
- 4- krajiny vrcholně středověké kolonizace karpatského okruhu
- 5- krajiny pozdní středověké kolonizace

- 6- krajiny novověké kolonizace hercynského okruhu
- 7- Krajiny novověké kolonizace karpatského okruhu

Typy podle způsobu využití

- Z – zemědělské krajiny
- M – lesozemědělské krajiny
- L - lesní krajiny
- R - rybníční krajiny
- H - krajiny horských holí
- U - urbanizované krajiny

Typy podle reliéfu

Běžné typy reliéfu

- 1 – krajiny plošin a plochých pahorkatin
- 2 – krajiny členitých pahorkatin a vrchovin Hercynika
- 3 – krajiny členitých pahorkatin a vrchovin Karpatika

Výjimečné typy reliéfu

- 4 – krajiny rovin
- 5 – krajiny rozřezaných tabulí
- 6 – krajiny hornatin
- 7 – krajiny sopečných pohoří
- 8 – krajiny vysoko položených plošin
- 9 – krajiny vátých písků
- 10- krajiny širokých říčních niv
- 11- krasové krajiny
- 12- krajiny výrazných svahů a skalnatých horských hřbetů
- 13- krajiny ledovcových karů
- 14- Krajiny zaříznutých údolí
- 15- krajiny izolovaných kuželů
- 16- krajiny kuželů a kup
- 17- krajiny vápencových bradel
- 18- krajiny skalních měst

Poznámka k terminologii!

Redakční rada Atlasu krajin České republiky nesouhlasila s názvy sídelní typ krajin ani s názvy jednotlivých vymezených rámcových sídelních krajin. Proto byly do atlasu přejmenovány tak jak jsou tady v legendě (např. stará sídelní krajina Hercynika byla přejmenována na starosídelní krajinu hercynského okruhu) No a my teď dost dobře nevíme které názvy používat, zda ty co byly odevzdány ministerstvu neby ty co budů v atlase. Nevím do jaké míry je důležité jim tento terminologický zmatek sdělovat ale abys o tom věděl tak tu máš obě verze.